

ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дженджеро О.Л., Дятлова І.С.

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Автори статті розглядають актуальне питання професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти – формування лінгвокомунікативної компетентності. Було з'ясовано стан розробленості зазначеної проблеми у вітчизняній і зарубіжній літературі. У науковій розвідці представлено різні визначення терміну «лінгвокомунікативна компетентність». Також визначено 4 компоненти лінгвокомунікативної компетентності. Особливу увагу автори звертають на критерії лінгвокультури й напрями роботи з формування лінгвокомунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: дошкільна освіта, лінгвокомунікативна компетентність, професійна компетентність, комунікативний підхід, культура мовлення.

Постановка проблеми. Результативність діяльності фахівця у будь-якій галузі, зокрема в освітній, залежить від умінь взаємодіяти з іншими в певних ситуаціях, інтегруватися до соціальних груп, продукувати детальні письмові й усні тексти у процесі професійної діяльності, співпрацювати з широким колом осіб (колеги, керівники), доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідей, проблеми, рішення та власний досвід у галузі професійної діяльності, спілкуватися з діалоговою режимою з широкою науковою спільнотою та громадськістю в певній галузі наукової та/або професійної діяльності.

Оскільки системний вплив на особистість починається вже в дошкільній ланці, важливу роль у цьому процесі відіграє вища школа, першочерговим завданням якої є створення умов для ефективного формування та розвитку майбутніх фахівців дошкільної освіти як професіоналів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз досліджень і публікацій з проблеми засвідчує, що одними з перших вітчизняних учених, які приділяли увагу питанням розвитку комунікативних умінь і навичок, були видатні педагоги Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський. Значення мови в становленні особистості, її вплив на процес виховання і навчання молодого покоління, у тому числі й на становлення вчителя, висвітлено в працях М. Костомарова, М. Драгоманова, С. Русової, М. Грушевського, Г. Ващенко та ін.

Значний внесок у розроблення методологічних основ вивчення поняття «лінгвокомунікативна компетентність» зроблено І. Огієнком, О. Потебнею, І. Вихованцем, В. Русанівським, М. Жовтобрюхом, Ф. Буслаєвим. Так, у дослідженнях О. Потебні, І. Огієнка, Ф. Буслаєва розглядається складне, багаторівневе питання невід'ємного зв'язку мови та мислення. Про зв'язок мови та мовлення писали І. Вихованець, М. Жовтобрюх, мови та культури особистості взагалі та педагогічної особистості зокрема – В. Русанівський, С. Єрмоленко. Над проблемою формування комунікативних умінь і навичок працювали І. Зязюн, А. Капська та ін.

Психологічний аспект проблеми відображено в працях Л. Айдарової, Л. Виготського, Г. Костюка, О. Леонтьєва, М. Жинкіна, І. Синиці. На думку цих учених, суть теорії мовленнєвої діяльності полягає в тому, що будь-який мовленнєвий акт визначається як специфічний вид комунікатив-

ної діяльності, який починається мотивом і завершується результатом, досягненням поставленої мети. З позиції психолінгвістики, лінгвопрагматики й комунікативної лінгвістики зазначеної проблеми торкалися у своїх роботах Ч. Осгуд, І. Зимня, Є. Пассов, Ч. Моррис, Дж. Остін, Л. Мінкін, Дж. Лакофф, Г. Томпсон, О. Кубрякова, Х. Шмідт, А. Вежицька та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Попри те, що сучасні дослідження з методики навчання української мови у вищій школі відображають різні аспекти лінгвокомунікативної підготовки учителів до професійної діяльності, ґрунтовного цілісного дослідження проблеми формування мовнокомунікативної професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти в сучасній лінгводидактиці на сьогодні немає.

Мета статті – з'ясувати зміст терміна «лінгвокомунікативна компетентність» і його місце в структурі професійної компетентності, проаналізувати компоненти лінгвокомунікативної компетентності й критерії лінгвокультури педагога, визначити напрями роботи з формування лінгвокомунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Необхідність переосмислити професійну підготовку фахівця, спроможного забезпечити соціалізацію дошкільника через мовленнєву комунікацію назріла й у зв'язку з реформуванням змісту дошкільної освіти, упровадження нових стандартів дошкільної освіти та нових навчальних програм для дітей дошкільного віку. Метою вивчення мови в дошкільних навчальних закладах є формування такої ключової компетентності дошкільника, як комунікативна. Вона виявляється у здатності успішно послуговуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, розв'язання життєво важливих завдань.

Сучасний майбутній фахівець дошкільної освіти повинен ще у стінах ЗВО навчитися не лише вирішувати різноманітні професійні завдання в стандартних умовах, а й стати спеціалістом, здатним підходити до справи творчо. У кінцевому результаті випускник, який характеризується належним рівнем професійно-педагогічної компетентності, повинен оволодіти фундаментальними

педагогічними й психологічними знаннями, які є основою методик викладання всіх навчальних дисциплін у дошкільних навчальних закладах; цільовим, мотиваційним, змістовим, операційно-дійовим, емоційно-вольовим, контролью-регулювальним та оцінно-результативним компонентами навчального процесу; знати психолого-педагогічні особливості розвитку особистості дошкільника; розуміти закономірності функціонування навчально-виховного процесу; оволодіти новою методологією та методикою лінгвістичної освіти; не лише засвоїти необхідний обсяг лінгвістичних знань та вмінь, але й розуміти їх внутрішню логіку та міжпредметні взаємозв'язки; оволодіти вміннями професійної самоосвіти та самовдосконалення, педагогічного спілкування і рефлексії тощо [1, с. 7].

Поняття лінгвокомунікативної компетенції розкриває суть комунікативного підходу в навчанні мови. У сучасних дослідженнях широко використовується поняття «професійна мовно-комунікативна підготовка студентів» (Д. Хаймз, А. Андреев, В. Антипова, В. Буряк, Н. Волкова, О. Горошкіна, І. Дроздова, Л. Мацько, В. Метаєва, С. Омельчук, В. Орлов, Н. Остапенко, Е. Палихата, О. Селіванова, О. Семенов, Т. Симоненко), дослідницею О. Семенов введено в науковий обіг поняття «мовно-фахова підготовка студентів» і «мовно-фахове становлення майбутніх фахівців» [2].

Досі існують різні погляди і на структуру цього поняття. Загальноприйнятим стало виділення в структурі лінгвокомунікативної компетенції 4 компонентів: граматичної (слова і правила), соціолінгвістичної (правильність), дискурсивної (зв'язність і логічність) та стратегічної (доречне використання комунікативних стратегій) компетенції. Крім цього, учені, які, зокрема, вивчали питання методики викладання іноземних мов (О. Ломакіна, І. Бім, Р. Мілбруд, І. Максимова та ін.), виділяють ще й такі компоненти, як прагматичний, когнітивний, інформативний, дискурсивний, соціокультурний, психологічний та інші.

Лінгвокомунікативна компетенція майбутніх фахівців дошкільної освіти є основною метою лінгвістичної підготовки. На думку А. Богуш, «лінгвокомунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально-побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування» [3, с. 150].

Протягом останніх років посилилась увага науковців до феномену лінгвокомунікативної компетенції як ключового компонента соціалізації особистості, одного з важливих показників готовності особистості до полікультурної комунікації. Лінгвокомунікативна компетентність розглядається як складова професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. Майбутній фахівець уже в університеті повинен набути позитивного досвіду використання прийомів культури мовлення для взаєморозуміння та саморегуляції, самореалізації й здійснення фахових завдань з метою соціалізації [4, с. 48].

Головним засобом набуття професійної компетентності, зокрема засобом впливу спеціаліста на своїх вихованців, є його мовлення. Тож система мовно-мовленнєва підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах має спрямовуватися

на забезпечення такої його мовно-теоретичної і мовленнєво-практичної підготовки, яка була б адекватною його професійній місії в сучасних дошкільних закладах.

Лінгвокомунікативна компетентність розглядається Л. Засекіною як узвичаєний у певному національно-культурному просторі комплекс мовних форм і засобів, що переводять різні фрагменти дійсності в тексти, які фіксують культурно-історичний досвід і передаються від покоління до покоління [5, с. 63]. Вона має соціальне вираження, а також є спільною для представників єдиного національно-культурного простору. Оскільки мова охоплює своєю будовою фонологічні, лексичні, граматичні особливості, то й специфіка мовної культури буде задаватися цими особливостями [6, с. 9].

В. Сухомлинський стверджував, що вміння користуватися словом – основна умова формування лінгвокомунікативної компетентності, а тому й культури майбутніх фахівців дошкільної освіти складається з культури мислення, культури мовлення, комунікативної компетентності. Сучасне життя висуває високі вимоги до професійної підготовки студентів. Саме тому необхідним є оволодіння лінгвокомунікативною компетентністю, яка допоможе майбутнім фахівцям освіти стати справжніми майстрами своєї справи з високим рівнем знань і вмінь у сфері педагогічної діяльності [7, с. 114].

Від рівня мовленнєвої культури залежить як імідж, так і авторитет викладача. У сучасному світі інформація дуже швидко оновлюється, сама мова розширюється проникненням у неї іншомовних термінів, тому викладач має постійно збагачувати свій словниковий запас.

Ураховуючи положення, що мова є не тільки предметом вивчення, а й найважливішим засобом навчання, виховання і розвитку особистості в процесі опанування інших шкільних предметів, діяльність фахівців дошкільної освіти повинна мати таке спрямування:

- гармонійний розвиток усіх видів мовленнєвих здібностей;
- розвиток логічного мислення, точності й чистоти мовлення;
- формування комунікативних умінь;
- розвиток навичок діалогічного спілкування;
- розвиток творчої діяльності та читацької самостійності;
- загальний розвиток особистості (інтелектуальний, моральний, вольовий, естетичний та ін.).

Акцентуючи увагу на формування лінгвокомунікативної компетентності студентів педагогічного факультету, необхідно докладніше зупинитися на понятті мовленнєвої діяльності.

У психолінгвістиці існують різні моделі мовленнєвої діяльності, які стосуються поетапного процесу породження мовлення. В основному теорії породження мовлення достатньо близькі, вони в певній мірі тільки доповнюють одна одну, конкретизують певні етапи чи виділяють у них окремі складові [8, с. 158].

Мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти у процесі викладання низки предметів, які відрізняються своїми пізнавально-структурними особливостями, має відповідати прийнятому в цих предметах пізнавальному апарату, системі

понять, образів, особливостям розкриття досліджуваних фактів. Ця відповідність ґрунтується на певних узагальненнях. Розглянемо їх детальніше.

1. Забезпечення належної якості навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі насамперед залежить від фахової і методичної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти, зокрема від його знання рідної мови та рівня володіння усним і писемним мовленням.

2. Культура мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти є комплексною лінгводидактичною проблемою і передбачає оволодіння технікою мовлення (у тому числі диханням, дикцією, умінням керувати силою і висотою голосу, орфоепічними нормами мови) і засобами логіко-емоційної виразності читання й мовлення (усіма різновидами пауз і їх тривалістю, логічними наголосами, мелодичними змінами тону, а також темпом мовлення). Вона охоплює також уміння підготуватися до мовленнєвої дії відповідно до характеру можливостей сприймання.

3. Виходячи з характеру мовленнєвої діяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти, їх мовлення треба оцінювати за двома найважливішими критеріями – адекватністю навчально-виховним завданням, які вирішує педагог, та здатністю педагога планувати мовлення і керувати ним. Обидва ці критерії носять комплексний характер і в сукупності своїх складових характеризують мовлення вихователя досить повно і всебічно [9, с. 54].

4. Система лінгвістичних дисциплін у своїй єдності забезпечують належний мовленнєвий розвиток за умови, що в процесі вивчення предметів лінгвістичного циклу увага зосереджується на таких процесах:

- формуванні нормативної мови і подоланні діалектних впливів на процес вивчення фонетики і орфоєпії;

- збагаченні, уточненні й активізації лексичного запасу майбутніх фахівців дошкільної освіти;

- глибокому оволодінні граматичними нормами мови і вдосконаленні граматичного ладу мовлення у процесі опрацювання морфології і синтаксису рідної мови;

- теоретичному і практичному засвоєнні найважливіших текстологічних понять, що має виступати як узагальнювально-підсумковий етап роботи над розвитком мовлення майбутніх фахівців дошкільної освіти;

- створенні і використанні на заняттях з лінгвістичних дисциплін, особливо на заняттях з розвитку мовлення, таких ситуацій, які потребують використання найрізноманітнішої лексики, у тому числі математичної, природничої, музичної, образотворчої та іншої термінології;

- максимальному розвитку пізнавальної активності, здатності до творчості, створенні власних текстів, словесному відображенні ситуацій, що вимагають опису, розповіді, роздуму;

- формуванні здатності сприймати цілісність образного світу художнього твору, уявляти його конкретні деталі і картини, розуміти узагальнювальну суть образів, деталей, ситуацій, перехід слова в образ тощо – як необхідної умови для створення мовленнєвих ситуацій, адекватних характеру і особливостям художніх творів, які

вивчаються у дошкільних навчальних закладах, і необхідності забезпечення їх глибокого сприймання дітьми.

5. Необхідно формувати розуміння зв'язку відповідних мовних конструкцій з явищами і ситуаціями життя, людським досвідом, уміння швидко знаходити лексико-граматичні засоби для вираження думки, характеристики ситуації, явища, розповіді про подію тощо [10, с. 145].

6. Добір і послідовність виконання вправ, які виконуються у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін, повинні включати пояснення явищ; вести до самостійного відкриття певних закономірностей; ставити у ситуації, коли необхідно проявити самостійну творчість з урахуванням опрацьованих закономірностей у власному мовленні; в цілому вимагати системи дій, що сприяють теоретичному усвідомленню певних закономірностей і практичному оволодінню умінням автоматично використовувати відповідні структури у власному мовленні.

7. Необхідно підкреслити особливу важливість опрацювання теоретичних відомостей з лінгвістики тексту у взаємозв'язку з практичним виконанням завдань;

8. Поєднувати навчальні й самостійні роботи на заняттях з лінгвістичних дисциплін.

9. Майбутній фахівець дошкільної освіти повинен мати перед собою перспективу, певну концепцію, яка допомагає орієнтуватись у потоці видань, посібників, статей, збірників вправ і обирати шлях, що веде до реалізації усвідомленої мети.

Критеріями формування лінгвокультури є такі: теоретичні знання рідної мови, інших мов, практичні вміння (гностичні, проектувальні, конструктивні, організаторські, комунікативні) та навички застосування одержаних знань і вмінь як складової інтелектуальної культури мовної особистості сучасного спеціаліста дошкільної освіти.

Саме тому надзвичайно актуальним для формування лінгвокомунікативної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти є сприяння посиленню інтересу до вивчення мов, обумовленість вибору методів навчання специфікою факультету та специфікою методики викладання курсів дисциплін лінгвістичного циклу, перевага таких методів особистісно зорієнтованого навчання, що активізують розвиток розумової і розмірковувальної діяльності студентів, їхню самодіяльність, роботу всієї академічної групи в цілому, гарантують свідоме, систематичне сприйняття й міцне засвоєння знань; постійна, планомірна робота над підвищенням мовної та мовленнєвої культури майбутніх фахівців дошкільної освіти, їхньої орфографічної та пунктуаційної грамотності; упровадження інноваційних індивідуально зорієнтованих інтегративних методик, що спрямовані на досягнення кінцевого результату – підвищення рівня знань як основної умови набуття лінгвокомунікативної компетентності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, лінгвокомунікативна компетентність є ключовою в розвитку кожної особистості і важливим структурним компонентом професійної компетентності майбутніх фахівців дошкільної освіти. Проблема, що розглядається в статті, знайшла відображення в наукових працях українських та зарубіжних вчених, однак, ще бракує інноваційних індивіду-

ально зорієнтованих (авторських) методик, за допомогою яких варто успішно опрацювати лекційний і практичний матеріал, наприклад, аналізувати синтаксичні особливості словосполучень,

різних структурно-семантичних типів речень, порівнюючи мовностильові ознаки творчого почерку майстрів слова, представників української та російської літератури, зокрема, дитячої літератури.

Список літератури:

1. Вашуленко М. Вимоги до фахової мовленнєвої підготовки студентів – майбутніх учителів початкових класів: матеріали ІІ студентсько-викладацького наук.-методичн. семінару [«Науково-дослідна робота майбутніх педагогів з проблем культури української мови та методики її викладання в закладах освіти»], Житомир, 30 березня 2010 р.) – Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, 2010. – С. 5 – 15.
2. Семенов О. М. Українська культуромовна особистість учителя (шляхи її формування в системі професійної підготовки) : монографія / О. М. Семенов / за ред. Л. І. Мацько. – К., 2007. – 303 с.
3. Дзямулич Н. Формування мовленнєвої культури студентів педагогічних коледжів на заняттях із зарубіжної літератури / Н. Дзямулич // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2010. – № 2. – С. 149 – 153.
4. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: [Науково-методичний посібник] / [ред. І. Єрмакова]. – Запоріжжя: ЦентрІон, 2005. – 640 с.
5. Засєкіна Л. Мовленнєва культура як критерій особистісної зрілості / Л.Засєкіна // Психологічні перспективи. – 2010. – Випуск 15. – С. 61 – 82.
6. Лобанова Т. Системний аналіз комунікативно-языкової компетенції / Т. Лобанова // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського: збірник наукових праць. – Одеса.: ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – 2008. – № 12. – С. 3 – 13.
7. Завалевський Ю. Сучасний вчитель: вимір часу. Навчально-методичний посібник для вчителів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Ю. Завалевський. – К.: Видавничий дім «Букрек», 2008. – 288 с.
8. Мамчич О. Лінгвістична культура сучасного вчителя / О. Мамчич // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. – 2008. – Вип. 56. – С. 155 – 158.
9. Джулай Л. Інтегративний підхід до використання методів навчання при впровадженні нових технологій / Л. Джулай // Педагогічна практика і філософія освіти. – Полтава: ПОПОПП, 1997. – С. 52 – 59.
10. Козловська І. Інтегративний підхід до вибору та використання методів навчання у професійній освіті / І. Козловська // Проблеми освіти: наук.-метод. збірник. – К.: Науково-методичний центр вищої освіти, 2004. – Вип. 39. – С. 144 – 151.

Дженджеро О.Л., Дятлова І.С.

Национальный университет «Черниговский коллегіум» имени Т.Г. Шевченко

ЛИНГВОКОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ВАЖНЫЙ СТРУКТУРНЫЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация

Авторы статьи рассматривают актуальный вопрос профессиональной подготовки будущих специалистов дошкольного образования – формирование лингвокоммуникативной компетентности. Было выяснено состояние разработки представленной проблемы в отечественной и зарубежной литературе. В статье представлены разные определения понятия «лингвокоммуникативная компетентность». Также определены 4 компонента лингвокоммуникативной компетентности. Особое внимание авторы обращают на критерии лингвокультуры и направления работы по формированию лингвокоммуникативной компетентности будущих специалистов дошкольного образования.

Ключевые слова: дошкольное образование, лингвокоммуникативная компетентность, профессиональная компетентность, коммуникативный подход, культура речи.

Dzhendzhero O.L., Diatlova I.S.

T.H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»

INDIVIDUAL LINGUISTIC-COMMUNICATIVE COMPETENCE AS IMPORTANT STRUCTURAL COMPONENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN PRESCHOOL EDUCATION

Summary

The authors of the article consider the actual issue of professional training of future specialists in preschool education, in particular, the formation of linguistic-communicative competence. It was determined the state of development of this problem in domestic and foreign literature. In scientific research various definitions of the term «linguistic-communicative competence» are presented. Also, four components of linguistic-communicative competence are defined. Special attention is paid to the criteria of linguistic culture and lines of work for the formation of linguistic and communicative competence of future specialists in preschool education.

Keywords: preschool education, linguistic-communicative competence, professional competence, communicative approach, speech culture.